

# รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัด สำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพบกที่ 2\*

ศักดิ์ชาย มูลสาร

สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากฎมณฑล มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

E-mail: cap.chayklang@gmail.com

## บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี กลุ่มตัวอย่างคือ ข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพบกที่ 2 จำนวน 308 คน ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอนเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยร้อยละส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการ คือ การปฏิบัติให้มีคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ 2) วัตถุประสงค์ คือ เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพบกที่ 2 3) การดำเนินการ โดยใช้หลักพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักหิริโอตตปปะ หลักสัมมาอาชีวะ หลักสันโดษ หลักครองตน หลักครองคน หลักครองงาน และหลักธรรมาภิบาล และ 4) เงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ การตระหนักรู้ถึงปัญหาและเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ยินดีและเต็มใจเสียสละเวลาในการเข้ารับการอบรมฯ หน่วยงานให้การสนับสนุนงบประมาณและเวลาในการจัดอบรมฯ และนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการอบรมฯ มาปฏิบัติการนำรูปแบบไปทดลองใช้ผ่านการฝึกอบรม พบว่ากลุ่มเป้าหมายมีความรู้เพิ่มขึ้นหลังการฝึกอบรม 3 เดือนพบว่ากลุ่มเป้าหมายมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้น และจากการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้มากที่สุด

**คำสำคัญ:** รูปแบบการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมข้าราชการสัสดี

---

\* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต เรื่องรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพบกที่ 2

# **The Ethics Development Model for Recruiting Officers in the Provincial Administration Offices under Second Army Area**

Sakchai Moonsan

E-mail: cap.chayklang@gmail.com

## **ABSTRACT**

The research aimed to develop the ethics model for recruiting officers in the provincial administration offices under Second Army area of Thailand. A sample was 308 recruiting officers in the provincial administration offices under Second Army area as selected by multi-stage random sampling. The research instruments were questionnaire focus groups and in-depth interview. Data collected were analyzed by means, percentage, standard deviation, and content analysis. The research findings were as follows: The developed model comprised 4 elements. 1) The principle is practical approach to 4 ethics of recruiting officers comprise of operational efficiency, honesty, to behave in a moral and responsibility. 2) The objectives is to develop ethics of recruiting officers in the provincial administration offices under Second Army area. 3) The operation is to use the Buddhist religion, which includes virtues that protect the world (Hiri-Ottapa), right livelihood, detached (Santosa), self-control, human being control, working-control and good governance. 4) The success conditions involved awareness of the problem and the importance of ethics development, willing to sacrifice personal time to attend the training, department support the budget and the time in training and bringing knowledge from the training into practice. The implementation created in the training resulted the participants' knowledge increase. The Ethics Development after training 3 months resulted in an increase. The model yielded the suitability at the highest level and the possibility at a highest level.

**Keywords:** Development model, Ethics, Recruiting officer

## บทนำ

คุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคนและทุกวิชาชีพหากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้ว ก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตน และแห่งวิชาชีพนั้น ๆ ได้ ยิ่งกว่านั้นคือการขาดคุณธรรมจริยธรรมยังส่งผลร้ายต่อตนเอง สังคมและวงการวิชาชีพอีกด้วยดังพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหงเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2520 โดยมีใจความว่า “การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจและความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้นเป็นเหมือนเครื่องยนต์ ที่ทำให้รถยนต์เคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้ว เป็นเหมือนหนึ่ง พวงมาลัยหรือหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้รถยนต์ดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้น ในการที่จะประกอบภาระงานเพื่อตน เพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิตยโดยตระหนักว่า การงาน สังคม และบ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้เป็นผู้บริหารดำเนินการ ย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้โดยยาก แต่ถ้านักใด สังคมใด และบ้านเมืองใดก็ตามขาดบุคคลผู้มีความสุจริตแล้ว จะดำรงอยู่ไม่ได้เลย” ส่วนนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ ให้สัมภาษณ์พิเศษเรื่อง “จริยธรรมแบบไหนที่สังคมไทยควรมี” ว่าหากหน่วยงานดำเนินงานโดยปราศจากจริยธรรมหรือมีบุคคลประพฤติเบี่ยงเบนจากจริยธรรม จำนวนมากจะส่งผลให้เกิดความระส่ำระสายในการดำเนินงาน หากเกิดขึ้นในระดับภูมิภาค ประเทศชาติก็จะเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นได้ ดังที่ประเทศไทยเคยประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ดัมยักุง เมื่อปี พ.ศ.2540 นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2556 - 2557 ไทยยังประสบวิกฤตทางการเมือง ที่เกิดจากนักการเมืองบางกลุ่มมีความประพฤติเบี่ยงเบนจากจริยธรรมอีกเช่นกัน ซึ่งขณะนี้มีหลายฝ่ายได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาระเบิดความบกพร่องด้านจริยธรรม ผ่านกระบวนการปฏิรูป ประเทศ (วริยา ชินวรรณ 2557 : 36)

ข้าราชการทหารถือเป็นวิชาชีพที่มีบทบาทหน้าที่อันสำคัญยิ่งต่อความมั่นคงและการพัฒนาของประเทศ หน้าที่ของทหารนั้นไม่ใช่เพียงปกป้องประเทศชาติในยามสงครามเท่านั้น ในยามสงบทหารก็มีหน้าที่ดูแลและพัฒนาบ้านเมือง รวมทั้งช่วยเหลือประชาชนโดยเฉพาะ ในภาวะที่เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ให้มีความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและมีชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อให้ การปฏิบัติงานเป็นไปตามหลักคุณธรรมจริยธรรม กระทรวงกลาโหมยังได้กำหนดให้มีประมวล จริยธรรมเป็นมาตรฐานความประพฤติ การฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามค่านิยมหลักของมาตรฐาน

ทางจริยธรรมในระเบียบกระทรวงกลาโหมว่าด้วยประมวลจริยธรรม พ.ศ.2551 ถือเป็น การกระทำผิดวินัย จำต้องรับโทษหรือรับทัณฑ์ตามกฎหมายว่าด้วยวินัยทหารหรือแบบ ธรรมเนียมของข้าราชการกระทรวงกลาโหมประเภทนั้น ๆ (ศานิต สร้างสมวงศ์, พรรณชญา ศิริวรรณบุษย์ 2557 : 8) นักวิชาการทหารได้เสนอบทความในหัวข้อจรรยาบรรณของทหาร กล่าวถึงอาชีพทหารว่าเป็นอาชีพที่รับผิดชอบต่อสังคมและมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ อาชีพทหารมีความแตกต่างจากอาชีพอื่นในสังคมอย่างเห็นได้ชัดคือ เป็นอาชีพที่ต้องดำรง ความอยู่รอดของบุคคลและของชาติ เป็นอาชีพที่ต้องใช้ความรุนแรงในการทำหน้าที่ เมื่อจำเป็น และพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อการทำหน้าที่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นอาชีพที่ใช้จัด ความขัดแย้งของสังคมจัดความขัดแย้งระหว่างรัฐ การที่ต้องเป็นผู้รับใช้สังคมรูปแบบหนึ่ง ที่มีการใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือทำให้ทหารต้องมีเครื่องกำกับการทำหน้าที่ อันได้แก่ วินัยทหาร คุณธรรมและจริยธรรมทหาร หรืออาจกล่าวว่า ทหารต้องมีจรรยาบรรณเป็นเครื่อง กำกับนั่นเอง ซึ่งเครื่องกำกับเหล่านี้ต้องมีความรัดกุมและมีมากกว่าอาชีพอื่นเนื่องจากหากขาด การกำกับที่ดีแล้ว อาจนำมาซึ่งความพินาศของสังคม นำมาซึ่งความล่มสลายของรัฐได้ (วิสันติ สระศรีดา 2553 : 10)

ข้าราชการสัสดีเป็นข้าราชการทหารและเป็นคนกลางภาครัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย คือการเตรียมคนไว้เพื่อสนับสนุนกองทัพ กิจการสัสดีถือกำเนิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ 2 ใน พ.ศ.2034 ได้จัดตั้งกรมสุรัสวดีขึ้น และส่งเจ้าหน้าที่สัสดีไปประจำ ณ หัวเมืองต่าง ๆ เพื่อควบคุมบัญชีฝ่ายกำลังพลทั่วประเทศ กรมนี้จึงเป็นกรมใหญ่ กำกับทั้งฝ่ายกลาโหม และฝ่ายมหาดไทยในการจ่ายเลขเพื่อนำคนมาเป็นทหาร มีฐานะคล้ายกระทรวง ผู้บังคับ บัญชากรมขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทะเบียนบัญชีจำนวนไพร่พลของกรมกอง ต่าง ๆ ต้องส่งให้กรมสุรัสวดีควบคุมในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบเกณฑ์ไพร่พลเข้ากองทัพเมื่อต้องการ กำลังพลเข้าทำการรบ (บทความ 500 ปีกิจการสัสดี 2553 : 2) ปัจจุบันกฎหมายกำหนดให้สัสดี มีหน้าที่ควบคุมทางวิทยาการของสายงานสัสดี ดำเนินการควบคุมกำกับดูแลและประสานงาน ในกิจการสัสดีทั้งปวง ดำเนินการควบคุมทหารกองเกิน และทหารกองหนุนในเขตพื้นที่ ดำเนิน การและประสานงานในกิจการสัสดีที่เกี่ยวข้องในเรื่องการเตรียมพล บันทึกรายงาน ตรวจสอบ โต้ตอบและชี้แจงปัญหาในกิจการสัสดี รวมทั้งงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับราชการทหารตามที่ได้รับ มอบหมาย รวบรวมข้อมูลสถิติและสภาพของทหารกองเกิน ทหารกองหนุน เพื่อนำมาใช้ ในการเข้ารับราชการทหารและการเตรียมพล รวบรวมข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการระดมสรรพ กำลังด้านการส่งกำลังบำรุงในเขตท้องที่ หน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสายงานสัสดี และตามที่

กำหนดไว้ในอัตรากาจัดและยุทธโธปกรณ์ของหน่วย ตลอดจนกิจการอันเกี่ยวกับกำลังคนตามที่อยู่บังคับบัญชาจะมอบหมาย (ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการกำหนดหน้าที่สัสดี 2553)

สถานการณ์ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความบกพร่องทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการสัสดี ได้แก่การที่มีข่าวปรากฏตามสื่อต่าง ๆ แทบทุกปีโดยเฉพาะในห้วงการเกณฑ์ทหาร เช่นกรณีที่หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 3 มีนาคม 2557 เสนอข่าวการจับกุมเจ้าหน้าที่สัสดี ที่ร่วมขบวนการทุจริตในการเกณฑ์ทหาร หัวข้อข่าวว่า สัสดีแอบหลอกล่อกันทหาร แลกเงิน-ลาอื่ก 30,000 นาย (2557 : 1) มณฑลทหารบกที่ 11 ได้ออกคำสั่งที่ 457/2558 ลงวันที่ 11 สิงหาคม 2558 แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงกรณี สัสดีเรียกรับและรับเงินเพื่อช่วยเหลือบุคคลในการสอบคัดเลือกเป็นทหารประทวนสายงานสัสดี ประจำปี 2558 ส่วนสถานการณ์ล่าสุดกองทัพบกได้ออกคำสั่งที่ ๓๓๐/๒๕๕๙ ลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ย้ายสัสดีจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ของไทยซึ่งตกเป็นข่าวตามสื่อต่าง ๆ ทำให้กองทัพบกเสื่อมเสีย

จากปัญหาที่กล่าวข้างต้น ถือได้ว่าเป็นปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีและเป็นปัญหาที่จะต้องได้รับการแก้ไข ถ้าหากข้าราชการสัสดีเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิตและยึดถือหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติราชการแล้ว จะช่วยขจัดปัญหาดังกล่าวข้างต้นให้ลดลงหรือให้หมดไปได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2 เพื่อเป็นข้อมูลนำไปพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมและมีจิตสำนึกที่ดีซึ่งจะส่งผลต่อประชาชนผู้รับบริการที่จะได้รับการบริการที่ดีและเป็นธรรม การคัดเลือกคนเข้าไปเป็นกำลังทหารให้กับกองทัพก็จะได้นคนดีมีคุณภาพ ส่งผลต่อความมั่นคงของชาติโดยรวม

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2
3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2

## ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 ซึ่งกองทัพนาคที่ 2 ก็คือภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมดกำหนดขนาดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ เครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan อ้างถึงใน ชีรวิทย์ เอกะกุล 2543 : 143-144) และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอนได้กลุ่มตัวอย่าง 308 คน

### 1. การศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2

เพื่อศึกษาสภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 ดำเนินการโดยใช้เครื่องมือวิจัยได้แก่แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแบ่งเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์สภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 เป็นคำถามปลายเปิด และแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและจากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับแบ่งเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่น ๆ จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเพื่อกำหนดขึ้นความสอดคล้อง (IOC) นำข้อเสนอแนะมาแก้ไขแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับข้าราชการสัสดีที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.97

### การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ใช้ค่าเฉลี่ยและร้อยละ และระดับสภาพคุณธรรมจริยธรรม ใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมายของบุญชม ศรีสะอาด (2553) และวิเคราะห์เนื้อหาโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (สุภางค์จันทวนิช 2554)

### สรุปผลการวิจัย

1. จากข้อมูลส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ของกลุ่มตัวอย่างพบว่า อายุส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างอยู่ระหว่าง 46 - 55 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.4 ขึ้นยศส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง

จำสิบตรี ถึง จำสิบเอก คิดเป็นร้อยละ 34.1 ตำแหน่งส่วนใหญ่เป็นระดับเจ้าหน้าที่คิดเป็นร้อยละ 66.6 รายได้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 25,000 - 35,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 42.9 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 56.2 และอายุราชการ ส่วนใหญ่มากกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 53.6

2. สภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพอากาศที่ 2 โดยรวม อยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.32 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านซึ่งผู้วิจัยได้นำด้านที่อยู่ในระดับมาก 3 ด้านและด้านที่อยู่ในระดับน้อย 3 ด้านมาแสดงไว้พบว่า

2.1 ด้านความซื่อตรงโดยรวมอยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.48 โดยมีค่าเฉลี่ยรายข้อสูงสุดคือการยึดมั่นในความสัตย์จริงและในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง และมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นเฉลี่ย 4.52 รองลงมาคือสามารถรักษาความดีที่เรียกว่า “ธรรม” ไว้มิให้เสียหายได้แก่ ความเที่ยงธรรม ความยุติธรรม ความชอบธรรม และความเป็นธรรม ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความซื่อตรงไว้ได้เฉลี่ย 4.48 ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใส ไม่คดโกงและไม่ประพฤติทุจริตคอร์รัปชันเฉลี่ย 4.47 ปฏิบัติตนอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตเคารพในกฎกติกาและในระเบียบแบบแผนอย่างสม่ำเสมอเฉลี่ย 4.47 และมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อแนวคิด อุดมการณ์และคำปฏิญาณของตน ไม่ประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ไม่ดีงามเฉลี่ย 4.43 ตามลำดับ

2.2 ด้านความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์โดยรวมอยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.46 โดยมีค่าเฉลี่ยรายข้อสูงสุดคือไม่ปล่อยให้ผู้ใดลบหลู่ดูหมิ่น หรือกระทำการใด ๆ อันกระทบกระเทือนต่อความมั่นคง เกียรติภูมิของสถาบันทั้งสามได้เฉลี่ย 4.61 รองลงมาคือให้ความร่วมมือในกิจกรรมในด้านความรักชาติ การทำนุบำรุงส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติแด่สถาบันพระมหากษัตริย์ตามโอกาสอันควรเฉลี่ย 4.60 แสดงความมุ่งมั่นในการทำตนเป็นแบบอย่างการเสียสละเป็นชาติพลี การซึมซับหลักธรรมของศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน และการถวายความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยจิตสำนึกที่แน่วแน่และมั่นคงเฉลี่ย 4.43 ปลุกจิตสำนึกผู้ใต้บังคับบัญชาให้เห็นความสำคัญของสถาบันหลักทั้งสามว่าเป็นสิ่งที่มหาชนรักเคารพและหวงแหนร่วมกันเฉลี่ย 4.35 และอุทิศร่างกายและจิตใจไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ มีใจตระหนักรถึงประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญยิ่งกว่าชีวิตเฉลี่ย 4.31 ตามลำดับ

2.3 ด้านการปฏิบัติธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.42 และมีค่าเฉลี่ยรายข้อสูงสุดคือมีจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนหรือลงโทษผู้อื่นด้วย

อำนาจที่ตนมีโดยไร้จิตสำนึกและปราศจากเหตุผลเฉลี่ย 4.53 รองลงมาคือไม่มีจิตหลงระเห็จในอำนาจที่ตนมีอยู่ และไม่ใช้อำนาจกดขี่ผู้อื่นโดยไม่เป็นธรรมเฉลี่ย 4.49 มีกิริยามารยาทอ่อนน้อมถ่อมตน มีวาจาสุภาพ มีจิตใจอ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ ไม่แข็งกระด้างเฉลี่ย 4.46 มุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญเพียร ปฏิบัติกิจในหน้าที่ของตนให้เสร็จเรียบร้อยบริบูรณ์และไม่บกพร่องเฉลี่ย 4.31 และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาและปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาเฉลี่ย 4.31 ตามลำดับ

2.4 ด้านความเสียสละโดยรวมอยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.22 และมีค่าเฉลี่ยรายข้อสูงสุดคือช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความจริงใจ ตลอดจนแนะนำเผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ และพร้อมที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นผู้ให้เฉลี่ย 4.44 รองลงมาคือตระหนักถึงประโยชน์ในการบำเพ็ญตนเป็นผู้เสียสละแก่สังคมว่าเป็นหน้าที่ของชายชาติทหารทุกคนเฉลี่ย 4.34 ให้โอกาสแก้ไขให้อภัย และมีน้ำใจแก่ผู้ที่ผิดพลาด อันเป็นที่มาแห่งความรักสามัคคีในหมู่คณะเฉลี่ย 4.34 เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเฉลี่ย 4.25 และมีการจัดทำแผนและจัดตั้งงบประมาณในการช่วยเหลือสังคมเมื่อเกิดภัยพิบัติเฉลี่ย 3.73 ตามลำดับ

2.5 ด้านการปฏิบัติจิตภาวนาโดยรวมอยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.19 และมีค่าเฉลี่ยรายข้อสูงสุดคือเห็นความสำคัญของการปฏิบัติว่าเป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้มีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับชีวิตและสังคมเฉลี่ย 4.31 รองลงมาคือเห็นความสำคัญในการพัฒนาจิตใจเป็นภารกิจเร่งด่วนควบคู่กับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เฉลี่ย 4.28 แสดงความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติจิตภาวนาตามโครงการที่กองทัพบกกำหนดเฉลี่ย 4.17 สนับสนุนส่งเสริมให้กำลังพล ครอบครัว ได้มีโอกาสเข้าปฏิบัติจิตภาวนาในโครงการพัฒนาจิตใจกำลังพลของกองทัพบกเฉลี่ย 4.16 และเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมในช่วงเข้าพรรษาของกองทัพบกโดยต่อเนื่องเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากเชิงลบเป็นเชิงบวกเฉลี่ย 4.04 ตามลำดับ

2.6 ด้านความพอเพียงโดยรวมอยู่ในระดับมากเฉลี่ย 4.16 และมีค่าเฉลี่ยรายข้อสูงสุดคือรู้จักภาวะและฐานะของตนเองว่าอยู่ในระดับใดแล้วดำรงตนให้เหมาะสมกับภาวฐานะนั้นเฉลี่ย 4.49 รองลงมาคือรู้จักหาทรัพย์ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ คือหาเป็น ใช้เป็น สร้างตัวสร้างฐานะได้ ใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าเฉลี่ย 4.43 เข้ารับการอบรมศีลธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจตามที่หน่วยเหนือกำหนดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเตรียมใจ

ให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเฉลี่ย 4.11 ประกอบอาชีพเสริมเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวเฉลี่ย 3.94 และจัดทำบัญชีรายได้ รายจ่ายของครอบครัวพร้อมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสำหรับผู้ที่มีรายจ่ายเกินรายได้ของตนเฉลี่ย 3.87 ตามลำดับ

3. สภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2 จากการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำมาสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการสอบถาม ซึ่งประกอบไปด้วยประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความพอเพียง ความสามัคคี คุณธรรมของผู้ครองเรือน การอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมทหาร การปฏิบัติจิตภานา ความซื่อตรง การไม่โกรธและไม่เบียดเบียนกัน และการปฏิบัติธรรมสรุปได้ว่าข้าราชการสัสดีมีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์จากการเป็นข้าราชการทหารซึ่งได้รับการปลูกฝังอุดมการณ์ทางด้านนี้มาเป็นอย่างดี มีความเสียสละจากการได้รับการปลูกฝังว่าเป็นหน้าที่ของทหารที่ต้องเสียสละตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นมีความสามัคคีเนื่องจากเป็นเอกลักษณ์ของผู้ที่รับราชการทหารที่ต้องร่วมกันปกป้องและรักษาประเทศชาติ ส่วนคุณธรรมของผู้ครองเรือนและการไม่โกรธไม่เบียดเบียนกันเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลด้านการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมทหาร การปฏิบัติจิตภานาและการปฏิบัติธรรมนั้นหน่วยงานและผู้บังคับบัญชาไม่ให้ความสำคัญกับด้านนี้นักนักถือเป็นเรื่องส่วนบุคคลที่ผู้ใดเห็นความสำคัญก็นำไปปฏิบัติ ส่วนความรับผิดชอบต่อนานที่นั้นยังปฏิบัติไม่เต็มที่เพราะห่างไกลผู้บังคับบัญชาโดยตรงโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ระดับล่างส่วนด้านความซื่อตรงและความพอเพียงนั้นยังอยู่ในระดับน้อยจึงเป็นที่มาของปัญหานี้สืบและบ่อเกิดของการทุจริตประพฤติมิชอบตามมา

## 2. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2 มีขั้นตอนดังนี้

2.1 นำข้อมูลจากการศึกษาในระยะที่ 1 ทั้งเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถามและเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของรูปแบบและร่างเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2 จากนั้นจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน เพื่อปรับปรุงรูปแบบจนได้รูปแบบที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ

2.2 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงาน สัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบหมายถึง วิธีการปฏิบัติที่ทำให้ข้าราชการสัสดีมีระดับคุณธรรมจริยธรรมสมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อให้เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 ทั้ง 4 ด้านตามหลักการ 3) การดำเนินการของรูปแบบ โดยนำหลักทางพุทธศาสนามาใช้ยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีผ่านการอบรม ซึ่งประกอบด้วย การใช้หลักทริโศตตปปะ หลักสัมมาอาชีวะ หลักสันโดษ หลักครองตน หลักครองคน หลักครองงานและหลักธรรมาภิบาล และ 4) เงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบได้แก่ ข้าราชการสัสดีตระหนักรู้ถึงปัญหาและเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมยินดีและเต็มใจเสียสละเวลาในการเข้ารับการอบรมสำนักงานสัสดีจังหวัดให้การสนับสนุนงบประมาณและเวลาในการจัดอบรม และนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการอบรม มาปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ

2.3 การทดลองใช้รูปแบบโดยผู้วิจัยได้นำรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 ที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงจากผู้ทรงคุณวุฒิมาจัดทำเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมข้าราชการสัสดีโดยได้เชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมมาเป็นผู้ให้ความรู้และปรับทัศนคติของข้าราชการสัสดีกลุ่มเป้าหมาย

2.3.1 การประเมินผลความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี ก่อนและหลังการอบรม โดยใช้แบบสอบถาม มีรายละเอียด ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายมาจากคัดเลือกแบบเจาะจงจากข้าราชการสัสดีในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 ผู้ที่เต็มใจเสียสละเวลาเพื่อเข้ารับการอบรมเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจำนวน 30 คน

2) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพนาคที่ 2 ก่อนฝึกอบรม 4 ด้าน และใช้แบบสอบถามชุดเดียวกันสอบถามกลุ่มเป้าหมายภายหลังการอบรม โดยแบบสอบถามที่ใช้นี้เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการแนะนำขั้นตอนการทดลองใช้รูปแบบผ่านการฝึกอบรมให้แก่ผู้เข้าฝึกอบรมแล้วทำการทดสอบวัดระดับความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีก่อนฝึกอบรม หลังจากนั้นจึงดำเนินการฝึกอบรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีเมื่อจบการฝึกอบรมจึงทดสอบวัดระดับความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีอีกครั้ง โดยใช้แบบทดสอบชุดเดิม

4) การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ผลที่ได้รับทำให้ทราบถึงผลการเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีก่อนและหลังการฝึกอบรม ดังนี้

(1) ก่อนการอบรม ข้าราชการสัสดีมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 4 ด้านโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่ 1 ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับต่ำสุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก และข้อที่อยู่ในระดับต่ำสุดคือ ข้าราชการสัสดีต้องมีการแสดงบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน รองลงมาคือ ข้าราชการสัสดีปฏิบัติตนด้วยการศึกษาหลักธรรม และข้าราชการสัสดีต้องพัฒนางานให้ก้าวหน้าและมุ่งผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังตามลำดับ

(2) หลังการอบรม ข้าราชการสัสดีมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยรวมในระดับมากที่สุด ด้านที่ 4 ความรับผิดชอบในหน้าที่อยู่ในระดับสูงสุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่อยู่ในระดับสูงสุดคือ ข้าราชการสัสดีต้องไม่กระทำความผิดผู้เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้ที่ต้องการหลีกเลี่ยงการเข้ารับราชการทหารกองประจำการ รองลงมาคือข้าราชการสัสดีต้องไม่ส่งเสริมการหลีกเลี่ยงเข้ารับราชการทหารกองประจำการ และข้าราชการสัสดีต้องร่วมมือกันสอดส่องดูแลการรับผลประโยชน์โดยมิชอบตามลำดับ และผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 4 ด้านของข้าราชการสัสดี ระหว่างก่อนและหลังการอบรมปรากฏว่าหลังจากผ่านการอบรมแล้วข้าราชการสัสดีมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มขึ้นในทุกด้านและทุกข้อ

### 3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพบกที่ 2 ดำเนินการดังนี้

3.1 จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา 17 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ สรุปได้ว่ารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีโดยรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด หลักการมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด วัตถุประสงค์มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด การดำเนินการมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด และเงื่อนไขความสำเร็จมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้ในระดับมาก

3.2 เพื่อยืนยันความเหมาะสมของรูปแบบผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ ได้แก่ผู้บังคับบัญชาของข้าราชการสัสดี เพื่อนร่วมงานของข้าราชการสัสดีและประชาชนผู้รับบริการจากข้าราชการสัสดีหลังจากผ่านการอบรมมาแล้ว 3 เดือน ส่วนใหญ่มีแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานที่มีการปฏิบัติงานบริการประชาชน อุทิศตนให้กับงานและพัฒนากระบวนการทำงาน มีความเสียสละ วิริยะ อุตสาหะ ขยัน อดทน ให้ความร่วมมือทำงานจิตอาสา มีความกระตือรือร้น ใช้ทรัพยากรของหน่วยงานอย่างคุ้มค่าตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีความเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรม เข้าใจกฎระเบียบข้อบังคับ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติงานในเชิงรุก นำสื่อออนไลน์มาใช้ประโยชน์และแสวงหาความรู้ด้วยการศึกษาเพิ่มเติม ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ปรากฏว่าการรับสินบนลดลงมาก มีการปกป้องหน่วยงานจากเรื่องที่เข้าใจผิด ใส่ใจในการปฏิบัติงานตามขั้นตอนและมีการตกแต่งเดือนทำความเข้าใจผู้ที่ จะทำการติดสินบนเจ้าหน้าที่ ด้านการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมจริยธรรม มีการเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญและบางคนได้รักษาศีล 5 ในช่วงเข้าพรรษานำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ลด ละ เลิกอบายมุขมากขึ้น ทำงานจิตอาสาที่ใกล้ชิดกับประชาชน ได้รับการยกย่องเป็นตัวอย่างที่ดีจากผู้บังคับบัญชาและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานอื่น และด้านความรับผิดชอบในหน้าที่ มีการส่งเสริมในรูปแบบการประชาสัมพันธ์หน้าที่ของชายไทยที่ต้องเข้าเป็นทหารกองประจำการบ่อยครั้ง เข้าถึงและเป็นระบบ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการหลีกเลี่ยงการเข้าเป็นทหารกองประจำการลดน้อยลง ให้บริการประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมไม่เลือกปฏิบัติ พุดจาไฟเราะ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานด้วยความเต็มใจ อยู่เบื้องหลังในการสร้างประโยชน์ให้กับหน่วยงาน มีความสามัคคีช่วยเหลือกัน และลดความขัดแย้ง ส่งเสริมความก้าวหน้าบุคลากรด้วยการสนับสนุนให้ศึกษาเพิ่มเติมในระดับที่สูงขึ้นและร่วมมือกันตรวจสอบความมีประสิทธิภาพของหน่วยงานเพิ่มขึ้น

## อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษามีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลได้แก่ สภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีการพัฒนาแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีและการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี ดังนี้

1. สภาพคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีโดยรวมอยู่ในระดับมากต่างจากการศึกษาของมนูพันธ์ชลาชนเดชะ (2550 : 82) ที่พบว่าคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการใช้ตัวชี้วัดที่ต่างกัน เป็นคนละหน่วยงาน และอาจเกิดจากการที่เป็นการประเมินตนเองของสัสดีที่อาจเกิดความลำเอียงเข้าข้างตนเอง ส่วนรายดานนั้นพบว่า 1) ด้านความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ข้าราชการสัสดีมีความจงรักภักดีต่อสถาบันทั้งสามเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นข้าราชการทหารที่ได้รับการเน้นย้ำและปลูกฝังคุณธรรมทางด้านนี้อยู่แล้ว เป็นเรื่องที่ต้นสังกัดและผู้บังคับบัญชาให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก 2) ด้านความเสียสละพบว่าในภาพโดยรวมข้าราชการสัสดีมีความเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังใจและกำลังทรัพย์ โดยเฉพาะเสียสละเวลาจากการทำงานเกินเวลาปกติ เนื่องจากได้รับการปลูกฝังว่าเป็นหน้าที่ของทหารว่าต้องเสียสละตนเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้อื่นหรือเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตเพื่อปกป้องประเทศชาติ ซึ่งในความเป็นจริงผู้ที่จะมีควมเสียสละจนเป็นนิสัยได้นั้นต้องมาจากการถูกอบรมแต่เยาว์วัย ต่อเนื่องมาจนกลายเป็นผู้ใหญ่ที่เห็นคุณค่าและมีความภาคภูมิใจในความเสียสละของตน สำหรับการเสียสละเวลานั้นเกิดจากความเห็นใจประชาชนผู้รับบริการที่อาจจะเดินทางมาไกล จนมาถึงนอกเวลาราชการ 3) ด้านความรับผิดชอบต่อหน้าที่ พบว่าข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่นึกว่าตนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เนื่องจากต้องทำงานในสถานที่เดียวกันกับข้าราชการพลเรือนในที่ว่ากรอำเภอหรือศาลากลางจังหวัด จึงต้องแสดงตนว่าตัวแทนของทหารที่มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ แต่บางส่วนก็ยังขาดความรับผิดชอบหรือน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับทหารในหน่วยงานอื่น เนื่องจากสถานที่ปฏิบัติงานอยู่ห่างไกลจากผู้บังคับบัญชาโดยตรง ซึ่งต้องอาศัยจิตสำนึกทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ 4) ด้านความพอเพียง พบว่าข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่คิดว่าตนเองมีความพอเพียงอยู่แล้วเนื่องจากเป็นเื่องที่ได้รับการปลูกฝังจากหน่วยงานอย่างยาวนานในการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นกำลังพลส่วนใหญ่จึงได้นำแนวทางความพอเพียงมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง แต่มีบางส่วนที่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้ เพราะนำตนเองไปเปรียบเทียบกับข้าราชการหน่วยงานอื่นที่ได้รับการสนับสนุนสวัสดิการที่ดีกว่า เช่น รถประจำ

ตำแหน่ง ห้องทำงานที่ติดเครื่องปรับอากาศ เบี้ยเลี้ยงในการลงพื้นที่ เป็นต้น ต่างจากการศึกษาของชุมพล นารณน้ำพอง (2552 : 71) ที่พบว่าข้าราชการสัสดีได้รับการอำนวยความสะดวกด้านยานพาหนะ เครื่องไม้เครื่องมือเทคโนโลยีต่าง ๆ ภายในหน่วยงาน ตลอดจนอาคารสถานที่ บริเวณสำนักงานมีความกว้างขวางอย่างเพียงพอในการปฏิบัติงาน รวมทั้งการได้รับผลตอบแทนอย่างอื่นนอกเหนือจากเงินเดือนที่องค์การหรือหน่วยงานจัดสรรให้เช่น เบี้ยเลี้ยง ค่ารักษาพยาบาล ค่ายานพาหนะเดินทาง ค่าเช่าที่พัก ค่าน้ำ ค่าไฟ สหกรณ์ออมทรัพย์ ความบันเทิงตามโอกาส การกีฬา การเลี้ยงสังสรรค์ในโอกาสอันสมควร การให้บำเหน็จรางวัลส่งผลต่อสภาพขวัญกำลังใจที่ดีของทหารที่ปฏิบัติงานในหน้าที่สายงานสัสดี สอดคล้องกับการศึกษาของ เทียบ ทานกระโทก (2535 : 71) ที่พบว่ารายได้และสวัสดิการคือปัจจัยที่มีผลกระทบต่อขวัญกำลังใจของข้าราชการสัสดีมากที่สุด 5) ด้านความสามัคคีพบว่าข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่คิดว่าหน่วยงานของตนมีความสามัคคี เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับผู้ที่รับราชการทหารที่มีหน้าที่ปกป้องประเทศชาติ และมีการสร้างบรรยากาศให้เกิดความรักสามัคคี ความเสียสละช่วยเหลือกันในการทำงานสอดคล้องกับการศึกษาของ ชุมพล นารณน้ำพอง (2552 : 71) ที่พบว่าภายในหน่วยงานสัสดีมีความรักสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน มีความรักในเพื่อนร่วมงาน รวมทั้งความเสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการปฏิบัติงาน 6) ด้านคุณธรรมของผู้ครองเรือนพบว่าข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่คิดว่าตนมีคุณธรรมของผู้ครองเรือน เนื่องจากคุณธรรมในข้อนี้เป็นหลักพื้นฐานของคนทั่วไปจึงเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลเพียงแต่สัสดีซึ่งเป็นข้าราชการทหารจึงได้รับการฝึกให้มีความเข้มแข็งและอดทนมากกว่าคนทั่วไป รวมทั้งในเรื่องของความจริงใจ ซื่อสัตย์ ความมีจิตใจหนักแน่นมั่นคง 7) ด้านการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมทหาร พบว่าข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่คิดว่าตนมักไม่ค่อยได้รับการอบรมด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม เนื่องจากสัสดีเป็นหน่วยงานทหารที่ไปทำงานอยู่กับข้าราชการพลเรือนจึงค่อนข้างห่างเหินจากหน่วยงานทหารที่จะมีหน่วยงานของอนุศาสนาจารย์ทำหน้าที่อบรมด้านศีลธรรมและวัฒนธรรมโดยตรง รวมทั้งโครงการที่เกี่ยวกับการอบรมศีลธรรมและวัฒนธรรมทหารก็มีค่อนข้างน้อย 8) ด้านการปฏิบัติจิตภาวนา พบว่าข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่คิดว่าตนไม่ค่อยได้รับการปฏิบัติจิตภาวนา เนื่องจากเป็นเรื่องเฉพาะตามความศรัทธาของแต่ละบุคคล และหน่วยงานก็ไม่ได้ให้ความสำคัญในด้านนี้จึงไม่มีหลักสูตรการฝึกอบรมการปฏิบัติจิตภาวนาอย่างเป็นทางการ และการปฏิบัติทางด้านนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากท้องถิ่นที่ไปประจำการอยู่มีการจัดกิจกรรมเหล่านี้จึงจะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม9)ด้านความซื่อตรงพบว่า ข้าราชการสัสดีคิดว่าพวกตนส่วนใหญ่มีความซื่อตรง แต่ก็ยอมรับว่ามักมีข้อเสีย

ที่ไม่ค่อยดีทางด้านนี้ จากการเป็นข่าวหรือเป็นที่รู้กันว่าสัสดีจำนวนหนึ่งเรียกรับสินบนหรือ ยอมรับสินบนจากผู้ที่ต้องการหลีกเลี่ยงการเป็นทหารกองประจำการ (ทหารเกณฑ์) เนื่องจากเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการคัดเลือกคนเข้าเป็นทหารกองประจำการซึ่งมีโอกาสมาก ในการทุจริตต่อหน้าที่ด้วยการช่วยเหลือผู้ที่ไม่ต้องการเข้าเป็นทหารกองประจำการ สอดคล้องกับ การศึกษาของจารุพล พงษ์สุริยา (2546 : 125) ที่พบว่าต้นเหตุแห่งปัญหาเกิดจากเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับการตรวจเลือกซึ่งเป็นกลไกของรัฐ ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนของทาง ราชการอย่างเคร่งครัด อีกทั้งตัวทหารกองเกินก็ไม่มีจิตสำนึกในการรักษาชาติด้วยความเต็มใจ ที่จะป็นทหาร จึงสมควรที่จะกำหนดยุทธศาสตร์กองทัพด้วยการสร้างจิตสำนึกของชายไทย ให้มีความรักชาติและพร้อมที่จะรับใช้ชาติด้วยการเป็นทหาร ทั้งต้องช่วยกันป้องกันการทุจริต และประพฤติมิชอบในการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้ากองประจำการ ตลอดจนการสร้าง ระบบคุณธรรมให้กับกลไกของรัฐ โดยมุ่งเน้นไปสู่การเป็นธรรมรัฐ ทั้งนี้เพื่อความชอบธรรมของ สังคมโดยให้มีการพัฒนาการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้ากองประจำการอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบ สุจริตยุติธรรม โปร่งใส ทันทับกระแสโลกในปัจจุบันอีกด้วย

2. รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีประกอบไปด้วยหลักการ ของรูปแบบ หมายถึง วิธีการปฏิบัติที่ทำให้ข้าราชการสัสดีมีระดับคุณธรรมจริยธรรมสมบูรณ์ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการปฏิบัติตน ให้มีคุณธรรมจริยธรรมและด้านความรับผิดชอบในหน้าที่ เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมทั้ง 4 ด้านนี้ ที่ความสอดคล้องกับบริบทของข้าราชการสัสดีในการหนุนเสริมให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ และดำรงชีวิตอย่างผาสุกสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับตนและชาติบ้านเมืองโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี สังกัด สำนักงานสัสดีจังหวัด ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2 ทั้ง 4 ด้านตามหลักการ เนื่องจากในปัจจุบัน ข้าราชการสัสดียังไม่มีรูปแบบที่จะนำไปใช้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมข้าราชการในสังกัด ที่บางส่วนมักจะมีเรื่องอื้อฉาวในเรื่องการรับสินบนและการประพฤติตนไม่เหมาะสม อีกทั้ง เพื่อให้เป็นรูปแบบที่หน่วยงานอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมกับบริบทของตน ดำเนินการด้วยการนำหลักทางพุทธศาสนาใช้ในยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการ สัสดีผ่านการอบรม ซึ่งประกอบด้วยการใช้หลักหิริโอตตปปะ หลักสัมมาอาชีวะ หลักสันโดษ หลักครองตน หลักครองคน หลักครองงานและหลักธรรมาภิบาล เนื่องจากการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่มาจากจิตสำนึกภายในไม่ได้มาจากกฎข้อบังคับ การพัฒนา จึงต้องมาจากการปลูกฝังจิตสำนึกในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ สิ่งที่จะใช้ได้ที่ดีที่สุดจึงเป็น

หลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เมื่อนำไปปฏิบัติจะสามารถตอบสนองหลักการตามรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมข้าราชการสัสดีทั้งในด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมและด้านความรับผิดชอบในหน้าที่ส่วนงานสำเร็จนั้นได้แก่การที่ข้าราชการสัสดีตระหนักรู้ถึงปัญหาและเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ยินดีและเต็มใจเสียสละเวลาในการเข้ารับการอบรม สำนักงานสัสดีจังหวัดให้การสนับสนุนงบประมาณและเวลาในการจัดอบรม และนำเนื้อหาสาระที่ได้จากการอบรม มาปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถเนื่องจากการปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องเริ่มต้นจากตัวของข้าราชการสัสดีเองที่ต้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของตนเองที่มาจากการตระหนักรู้ปัญหา เห็นค่าความสำคัญ ยินดีเต็มใจเสียสละเวลาเพื่อนำสิ่งที่ได้มาพัฒนาตนเองร่วมกับการสนับสนุนจากหน่วยงาน

3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีสังกัดสำนักงานสัสดีจังหวัดในพื้นที่กองทัพภาคที่ 2 ดำเนินการดังนี้

3.1 ผลการประเมินรูปแบบจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและเป็นไปได้ของรูปแบบ พบว่าโดยรวมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด เนื่องจากเป็นรูปแบบที่มีความเหมาะสมเมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถตอบสนองการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดีครบทั้ง 4 ด้านตามบริบทของตัวบุคคล และหน่วยงานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในแต่ละพื้นที่ กระทั่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานอื่นโดยเฉพาะหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ในการให้บริการประชาชนและมีช่องทางในการทุจริตคอร์รัปชัน และรูปแบบนี้ก็มีความเป็นไปได้สูงในการนำไปปฏิบัติเพราะไม่ได้ใช้เวลาหรืองบประมาณใด ๆ มากนักเพียงแต่ต้องมาจากความเต็มใจในการเห็นความสำคัญที่ต้องมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมบุคลากรในหน่วยงานนั้น ๆ

3.2 การประเมินรูปแบบจากการปฏิบัติพบว่าภายหลังผ่านการอบรมข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแนวโน้มไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากข้าราชการสัสดีเพิ่มประสิทธิภาพตนเองทั้งในด้านการปฏิบัติงานบริการประชาชน อุทิศตนให้กับงานและพัฒนากระบวนการทำงาน มีความเสียสละ วิริยะอุตสาหะ ขยัน อดทน ให้ความร่วมมือทำงานจิตอาสา มีความกระตือรือร้น ใช้ทรัพยากรของหน่วยงานอย่างคุ้มค่าตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีความเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรม เข้าใจกฎระเบียบข้อบังคับ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติงานในเชิงรุก นำสื่อออนไลน์มาใช้ประโยชน์และแสวงหาความรู้

ด้วยการศึกษาเพิ่มเติม สอดคล้องกับการศึกษาของ วินัย ลำไกรรัตน์ (2551 : 72) ที่พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของหน่วยสัสดีเขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้แก่ การให้บริการเป็นไปตามลำดับก่อนหลัง การให้บริการมีความต่อเนื่อง มีที่นั่งสำหรับประชาชนเพียงพอ เจ้าหน้าที่มีความรู้ สามารถชี้แจงระเบียบกฎหมายในงานได้เป็นอย่างดีและการศึกษาของ ประพาส ไชยทุม (2551 : 57) ที่พบว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านพึงพอใจในการบริการของหน่วยสัสดีอำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย ในด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการและด้านกระบวนการให้บริการมากที่สุด ด้านความซื่อสัตย์สุจริตพบว่าภายหลังผ่านการอบรมข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่มีความซื่อสัตย์สุจริตแน่วแน่ไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากการรับสินบนลดลงมากและยังมิอยู่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย มีการปกป้องหน่วยงานจากเรื่องที่น่าสงสัย ใส่ใจในการปฏิบัติงานตามขั้นตอนและมีการเตือนผู้ที่ จะทำการติดสินบนเจ้าหน้าที่ด้านการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมจริยธรรมพบว่าภายหลังผ่านการอบรมข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่ปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมจริยธรรม แน่วแน่ไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญบ่อยครั้งขึ้น และบางคนได้ชักชวนครอบครัวรักษาศีล 5 ในช่วงเข้าพรรษา นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ลด ละ เลิกอบายมุขมากขึ้น ทำงานจิตอาสาที่ใกล้ชิดกับประชาชน ได้รับการยกย่องเป็นตัวอย่างที่ดีจากผู้บังคับบัญชาและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานอื่นด้านความรับผิดชอบในหน้าที่ พบว่าภายหลังผ่านการอบรมข้าราชการสัสดีส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบในหน้าที่แน่วแน่ไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากมีความรับผิดชอบในหน้าที่เพิ่มขึ้น พิจารณาได้จากการประชาสัมพันธ์หน้าที่ของชายไทยที่ต้องเข้าเป็นทหารกองประจำการบ่อยครั้ง เข้าถึงและเป็นระบบมากขึ้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับการหลีกเลี่ยงการเข้าเป็นทหารกองประจำการลดน้อยลง ให้บริการประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมไม่เลือกปฏิบัติ พุดจาไพเราะ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานด้วยความเต็มใจ อยู่เบื้องหลังในการสร้างประโยชน์ให้กับหน่วยงาน มีความสามัคคีช่วยเหลือกันและลดความขัดแย้ง ส่งเสริมความก้าวหน้าบุคลากรด้วยการสนับสนุนให้ศึกษาเพิ่มเติมและมีการร่วมมือกันตรวจสอบความมีประสิทธิภาพของหน่วยงานเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับการศึกษาของวินัย ลำไกรรัตน์ (2551 : 72) ที่พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการด้านวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของหน่วยสัสดีเขต ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะในด้านที่เจ้าหน้าที่ให้บริการประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

### ข้อเสนอแนะ

1. ควรทำการวิจัยเรื่องปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในวงการสัสดีเชิงลึกในลักษณะของการศึกษาเฉพาะกรณี

2. ควรทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมข้าราชการสัสดี ที่มีการศึกษาในระยะยาว (Long Term) เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ในการวิจัยโดยเฉพาะในระยะของการนำรูปแบบไปทดลองใช้

3. ควรทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมข้าราชการในหน่วยงานอื่นที่เป็นงานภาคบริการประชาชนที่มีโอกาสในการทุจริตคอร์รัปชัน โดยใช้งานวิจัยนี้เป็นฐานการศึกษา

### เอกสารอ้างอิง

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยการกำหนดหน้าที่สัสดี.(เอกสารอัดสำเนา). กรุงเทพฯ: หน่วยบัญชาการรักษาดินแดน, 2553.

จารุพล พงษ์สุริยา, พ.ต. มาตรการในการพิจารณาแก้ไขการเกณฑ์ทหารตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ.2497. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

ชุมพล นารณน้ำพอง. การศึกษาสภาพขวัญกำลังใจเจ้าหน้าที่สายงานสัสดี ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ยุทธศาสตร์การพัฒนา) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552.

เดลินิวส์ออนไลน์. สัสดีเสบลอกช่วยหนีทหารแลกเงิน-ล่าอีก 3,000 นาย(ออนไลน์) (อ้างเมื่อ 31 กรกฎาคม 2558) จาก<http://www.dailynews.co.th/regional/220132>

เทียบ ทานกระโทก, พ.อ. ขวัญและกำลังใจของทหารสายงานสัสดีภายใต้ความรับผิดชอบของมณฑลทหารบกที่ 23. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.

ธีรวุฒิ เอกะกุล. ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4 อุบลราชธานี: วิทยาออฟเซตการพิมพ์, 2549.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก, 2545.

ประภาส ไชยทุม, ร.ท. ความพึงพอใจของกำนันและผู้ใหญ่บ้านต่อการบริการของหน่วยสัสดีอำเภอปึงกาฬ จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2551.

พระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหงเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2520 (ออนไลน์)(อ้างเมื่อ 7 กรกฎาคม 2559) จาก[http://www.sufficiencyeconomy.com/2007/06/blog-post\\_19.html?m=0](http://www.sufficiencyeconomy.com/2007/06/blog-post_19.html?m=0)

มนูพันธ์ ชลาชนเดชะ. คุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2550.

วริยา ชินวรรณ. จริยธรรมแบบไหนที่สังคมไทยควรมี. จดหมายข่าวประชาคมวิจัย. ปีที่ 20 ฉบับที่ 118 พฤศจิกายน – ธันวาคม 2557.

วินัย ลำไกรรัตน์, พ.ท. ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของสัสดีเขต : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2551.

วิสันติ สระศรีดา, พ.อ. “จรรยาบรรณของทหาร.” ยุทธโฆษ. 118, 2 (มกราคม-กุมภาพันธ์-มีนาคม 2553): 10-16.

ศานิต สร้างสมวงศ์, พล.ท. และ พรรณชญา ศิริวรรณบุคย์. จริยธรรมของทหาร 3 เหล่าทัพ. จดหมายข่าวประชาคมวิจัย. ปีที่ 20 ฉบับที่ 118 พฤศจิกายน – ธันวาคม 2557.

สุภางค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

“500 ปีกิจการสัสดีไทย” วารสารสัสดี. 15, 506 (เมษายน-มิถุนายน 2555)

### ผู้ให้สัมภาษณ์

ชัยพัทธ์ พรณชัยสกุล. คุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี (สัมภาษณ์). สัสดีจังหวัดยโสธร อำเภอมือเืองยโสธร จังหวัดยโสธร. 11 มีนาคม 2559.

รุ่งโรจน์ เปี่ยมรุ่งเรือง. คุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี (สัมภาษณ์). ปศุสัตว์อำเภอนโนนคุณ อำเภอนโนนคุณ จังหวัดศรีสะเกษ. 9 มีนาคม 2559.

สมสมัย ภูซงค์. คุณธรรมจริยธรรมของข้าราชการสัสดี (สัมภาษณ์). 195 หมู่ที่ 12 ตำบลบกอำเภอนโนนคุณ จังหวัดศรีสะเกษ. 8 มีนาคม 2559.